

Vernieuwend leren: het LIS-model

Hans Riedeman en Simone Schrier

Sinds de vernieuwing van de onderbouw is het aantal kerndoelen drastisch beperkt: van een kleine 300 naar slechts 58. De plannen stimuleren een leerlinggerichte en actieve aanpak, bovendien wordt er sterk ingezet op de integratie van vakken onder de noemer 'samenhang'. Hoe geef je nu handen en voeten aan samenhang tussen de vakken in de onderbouw? Edux Onderwijsadvies ontwikkelde hiervoor het model "Leren in Samenhang" (LIS-model)

In dit artikel staat het LIS-model centraal. Edux heeft gekozen voor een pragmatische benadering die zo dicht mogelijk tegen de schoolpraktijk aan ligt en een échte uitdaging biedt om geïnspireerd aan de slag te kunnen gaan.

1. Visie en uitgangspunten

Ook binnen Edux is de kwestie 'oud' of 'nieuw' leren als richtingenstrijd aan de orde geweest en nog steeds in beweging. Edux maakt de keuze om uit beide benaderingen de voor het leren en doceren meest relevante en effectieve zaken te halen. Veel onderzoek na 1995 laat zien dat goede effectieve instructie waarbij de docent centraal staat, een belangrijke rol speelt in het bereiken van goede leerresultaten. Edux onderschrijft deze inzichten. Tegelijkertijd kunnen we ons ook vinden in de opvattingen van het sociaal constructivisme: leerlingen construeren op een actieve wijze kennis in betekenisvolle contexten, met behulp van verschillende bronnen in verschillende leeromgevingen.

Niet de vermeende tegenstelling van oud en nieuw leren staat centraal, maar een goede onderbouwing van de onderwijspraktijk met opvattingen en leertheorieën die hun meerwaarde in de praktijk hebben bewezen. Edux hanteert hiervoor de term Vernieuwend leren. De kwaliteit in het onderwijs wordt in onze ogen op de eerste plaats bepaald door de docent en docententeams. De professionals in de school en hun keuze voor leerarrangementen zijn uitgangspunt van waaruit ontwikkeling kan plaatsvinden.

Docentsturing: docent als instructiegever

Gedeelde sturing
docent als begeleider

Leerlingsturing
docent als coach

Edux heeft een aantal kernwaarden geformuleerd die ten grondslag liggen aan het LIS-model dat ontwikkeld is:

1. Leren moet leiden tot het bereiken van heldere opbrengsten c.q. doelen of mijlpalen. De kerndoelen (OB) en eindtermen (BB) blijven uitgangspunt.
2. Leren doe je vooral samen met anderen in betekenisvolle situaties en gericht op structurele verandering.
3. Leren sluit aan op jouw authentiek zijn en draagt hieraan bij: leren brengt je dichterbij wat je bent en waar je goed in wilt en kunt zijn.

Deze kernwaarden zijn ook richtinggevend voor de werkwijze van Edux Onderwijsadvies. Advies-trajecten leiden tot heldere vooraf geformuleerde opbrengsten waarbij verwachtingen en taakverdelingen duidelijk zijn afgesproken. We bieden maatwerk door samen met de school te onderzoeken hoe de school vorm wil geven aan Vernieuwend leren en op welke wijze zij wil vernieuwen.

1.1. De rol van de docent

In Vernieuwend leren gaat het erom dat leerlingen prettig en gemotiveerd leren om te komen tot zo goed mogelijke leerresultaten, waarbij zij het beste uit zichzelf halen. Met name de sturing van leerprocessen is hierbij van essentiële betekenis. Docenten moeten kunnen schakelen tussen verschillende niveaus van sturing: van sturing door de docent via gedeelde sturing samen met de leerling naar sturing door de lerende leerling. Anders gezegd: van instructiegever tot begeleider en coach; afhankelijk van welke keuzes worden gemaakt in de onderwijsleersituatie. In het model Vernieuwend leren zien we de essentie van sturing nadrukkelijk terug.

2. Het LIS-model: Leren in Samenhang

Wij kiezen voor twee invalshoeken:

1. "Oud en nieuw" leren kunnen in samenhang met elkaar het leren van leerlingen versterken: meer gemotiveerde leerlingen en betere leerresultaten.
2. Indien vakken in samenhang met elkaar worden gegeven (bv in project/themavorm, leerplein) zal dit betekenisvoller voor leerlingen zijn. Vakoverstijgende vaardigheden, zoals bijvoorbeeld samenwerken en "leren leren -vaardigheden" zijn vanzelfsprekend aan de orde.

Op basis van bovenstaande en praktijkervaringen met scholen heeft Edux het LIS-model ontwikkeld; een dynamisch model dat steeds in ontwikkeling is en dat ook wil blijven. In het cirkelmodel Leren in Samenhang zien we als kern de basisgroep: de vaste groep van waaruit het leren en de ontwikkeling van leerlingen plaatsvindt. Vanuit de basisgroep nemen leerlingen deel aan instructie, werken zij thematisch in (interesse)groepen of zijn ze met individuele leervragen aan de slag.

2.1. Basisgroepen (ook wel genoemd mentorgroepen, leergroep, stamgroep)

In een dynamisch model zoals Edux voorstaat, is flexibiliteit een belangrijk kenmerk. Het kunnen switchen tussen werken in leerateliers, instructiegroepen, en werken aan groeps- en eigen leervragen vraagt dit van leerlingen en docenten. Flexibiliteit kent ook zijn grenzen. Leerlingen maar ook volwassenen hebben een basis nodig om zich veilig te voelen, om te weten waar ze aan toe zijn en om vertrouwd te kunnen raken met hun omgeving; zich sociaal verbonden te voelen. Maar er is meer. Onze leerlingen zullen straks ook hun verantwoordelijkheid moeten nemen voor de inrichting van onze samenleving. Ook hier gaat het om verbondenheid en verantwoordelijkheid voor de ander of met een mooi woord gezegd: burgerschapsvorming.

De basisgroepen vormen het fundament van het LIS-model. Dat kunnen homogene of heterogene jaargroepen zijn. Ook het werken met heterogene onder- en bovenbouwgroepen is hierbij een mogelijkheid. Door te werken met vaste basisgroepen kan zich een veilige, vertrouwde sfeer ontwikkelen. Aandacht voor sociaalemotionele ontwikkeling, welbevinden en het ontwikkelen van normen en waarden om actief deel te kunnen nemen aan onze maatschappij, is kenmerkend voor basisgroepen. Hier wordt de grondslag gelegd voor leerlingen die zich vrij voelen én met plezier de wereld willen ontmoeten én willen ontdekken en leren. Omdat meer mensen verantwoordelijk zijn voor een basisgroep is het gemakkelijker om het leerproces van leerlingen goed te volgen en op de juiste momenten de juiste interventies te plegen. Leerlingen zitten op vaste momenten in de week in de basisgroep: dit geeft rust en structuur.

2.2. Instructie en instructiegroepen

Goede basiskennis en -vaardigheden zijn volgens Edux cruciaal om

te kunnen functioneren in een meer leerlinggestuurde onderwijsomgeving. In het LIS-model is deze opvatting terug te vinden in de instructiegroepen. Ook bij het aanleren van vakgebonden en vakoverstijgende vaardigheden als bijv. samenwerkingsvaardigheden, computervaardigheden, ontwikkelen en aanpakken van eigen leervragen etc. zullen effectieve instructie-processen een belangrijke rol spelen.

Instructiegroepen in het LIS-model

Vooralsnog kiest Edux met betrekking tot het aanleren van kennis en vaardigheden voor duidelijke leerlijnen/methodes die praktijkproof zijn gebleken en docenten een stevig houvast bieden. Het bereiken van de kerndoelen en eindtermen is uitgangspunt. Daarbij behoort ook het zorgvuldig volgen van leerlingen met een landelijk genormeerd volgsysteem. Het "activerende directe instructie-model" vormt de ruggengraat van veel instructieprocessen. Hierbij staat interactief lesgeven centraal omdat Edux leerlingen ziet als actieve en strategische leersers en niet als passieve informatieverwerkers.

Interactief leren heeft in het LIS-model rechtstreeks te maken met coöperatief leren. Er zijn veel samenwerkingsvormen die in de diverse fasen van het instructiemodel gebruikt kunnen worden. Daarnaast zal in het instructieproces rekening gehouden moeten worden met de verschillende instructiebehoeften van leerlingen. We onderscheiden instructie-onafhankelijke, instructie-gevoelige en instructie-afhankelijke leerlingen en komen hieraan tegemoet door bv. te variëren in de instructietijd, te werken met studiewijzers of leerplannen. Leerlingen verschillen daarnaast in leerstijl en voorkeuren in intelligenties (meervoudige intelligentie) Het hieraan tegemoet komen maakt voor leerlingen het leren gemakkelijker en plezieriger. En wie plezier heeft in leren haalt betere leerprestaties!

Bovenstaande vraagt om een effectief klassenmanagement waarin bijvoorbeeld het zelfstandig werken en leren een belangrijk fundament is. De samenstelling van een instructiegroep is afhankelijk van welke keuzes de school maakt, zoals bijvoorbeeld heterogene dakpanklassen, instructiegroepen die door verschillende jaarklassen heenlopen of stamgroepen. Het is hier met name de docent die het leren stuurt.

.....

Praktijkvoorbeeld: De 70 leerlingen van 4 VWO starten de ochtend met een gezamenlijk hoorcollege wiskunde, waarin instructie wordt gegeven over het nieuwe hoofdstuk. Een klein groepje leerlingen volgt geen instructie en werkt zelfstandig in de methode. Na het hoorcollege gaat een aantal leerlingen zelfstandig aan de slag met de opdrachten. Een andere groep leerlingen kiest ervoor om het werkcollege te volgen waarin de instructie verder voortgezet wordt in een interactieve vorm en twee docenten de leerlingen begeleiden bij het maken van de opdrachten.

.....

2.3. Thematisch werken

Met thematisch werken in bijvoorbeeld leergebieden kan vorm worden gegeven aan een uitdagende leeromgeving waar leerlingen met hun verschillende leerstijlen en intelligenties gemotiveerd en geïnspireerd samen werken en leren. Leerlingen gaan op zoek naar de antwoorden op vragen die docenten stellen vanuit kerndoelen/eindtermen. Daarnaast kunnen leerlingen, gestimuleerd door de docent, aan de slag met eigen leervragen. Thematisch werken betekent ook dat verschillende vakken in samenhang in het thema betrokken kunnen worden. Door leren in en buiten de school in realistische situaties vorm te geven kan betekenisvol en authentiek leren gerealiseerd worden. Er kan gebruik gemaakt worden van diverse bronnen: van methodes, kennisnet/internet tot de bakker op de hoek.

Het leerproces van leerlingen en de bereikte resultaten kunnen zichtbaar gemaakt worden door toetsing; maar zeker ook door portfolio's! Thematisch werken kan heel eenvoudig beginnen in een klassikaal ingerichte school met bijv. een themaweek (x-weken) of een vast moment voor het werken aan thema's of projecten ingeroosterd in de week. De docent stuurt samen met de leerlingen het leren, de docent is met name als begeleider actief. Als leerlingen behoefte hebben aan instructie zal kort instructie gegeven worden. Daar waar leerlingen met een eigen leervraag aan de slag gaan zal de docent meer coachend te werk gaan.

Praktijkvoorbeeld: De leerlingen van 1 en 2 VMBO- TL krijgen driemaal in de week gemengd les op het leerplein. Zij werken in een blok van vier lessen aan vakoverstijgende-, theoretische- en vaardigheidsoopdrachten, bijvoorbeeld rond een thema als 'Sportief Nederland'. Op dit soort momenten zijn dan ongeveer 50 leerlingen aan het werk, individueel of samen, gecoacht door vier docenten en 2 onderwijsassistenten.

Een voorbeeld van thematisch werken is het inrichten van leerateliers. Leerateliers zijn ruimtes in de lokalen en in de school waarin leerlingen met elkaar betekenisvol thematisch en leervraaggestuurd werken. Vaak zijn deze ruimtes groter dan een regulier klaslokaal en werken er meerdere groepen in de ruimte waardoor groepsoverstijgend gewerkt wordt. Klassenoverstijgend werken heeft voordelen als elkaar inspireren met ideeën, het benutten van elkaars kwaliteiten, het verdelen van taken in voorbereiding en uitvoering, etc.

Leerateliers kunnen worden ingericht vanuit verschillende invalshoeken; bv. mens en natuur, talen, mens en maatschappij, kunst en cultuur, sport en bewegen, eigen leervraag etc. In ateliers kunnen ook workshops gegeven worden: binnen en buiten leren. In leerateliers wordt leerstof op verschillende manieren aangeboden en verwerkt. Zo zijn, zoals al vermeld, het benutten en ontwikkelen van verschillende leerstijlen en intelligenties belangrijke essenties hetgeen we terug zien in de grote keuzevrijheid die leerlingen hebben om leervragen van de docent en eigen leervragen aan te pakken.

Praktijkvoorbeeld: In het leeratelier van deze school werken leerlingen van de bovenbouw aan projecten waarin alle vakken zijn vertegenwoordigd. Zij zetten een restaurant op, maken een plan om geld in te zamelen voor een goed doel of verdiepen zich in hoe een school kan samenwerken met sportverenigingen uit de buurt. In het leeratelier staan grote overlegtafels, laptops, knip- en plaktafels en telefoons. Genoeg om een prachtig werkstuk te maken. De leerlingen werken gedurende een volledige week aan een project.

Interessegroepen

Interessegroepen kunnen op verschillende manieren ontstaan waarbij de basisgroep vaak een startpunt is. Vanuit het thematisch werken of uit de verschillende vakgebieden kunnen vragen naar voren komen die meerdere leerlingen graag beantwoord willen zien. In het gesprek hierover kunnen, meer gericht, onderzoeksvragen geformuleerd worden die (een deel van) de basisgroep aan wil pakken. Onderzoeksvragen kunnen leiden tot deelonderzoeken waar verschillende groepen leerlingen mee aan de slag gaan. Het ontwikkelen van vaardigheden als het maken en uitvoeren van een plan van aanpak, onderzoeksvaardigheden en effectieve samenwerkingsvaardigheden zijn nadrukkelijk van belang en moeten met de leerlingen aangeleerd worden. Verschillende hulpmiddelen als stappenschema's, observatielijsten, competentielijsten ed. zijn hierbij ondersteunend. Er liggen hier goede kansen om leerlingen bewust te maken van 'binnen en buiten leren' met zeer diverse bronnen.

Kortom, leerlingen ervaren dat je niet alleen binnen de school leert. Ook de wijze waarop de groep de opgedane kennis wil presenteren maakt deel uit van het leerproces dat de interessegroepen kenmerkt: hoe maken we een powerpointpresentatie, hoe komen we tot een voordracht, een lied, een tentoonstelling. Hier komt leren met en van elkaar bijeen.

Als er ten slotte trots wordt teruggekeken op wat de leerlingen met betrekking tot de onderzoeksvraag hebben gevonden en gepresenteerd, is er ook met nadruk aandacht voor het proces van samenwerken en de gekozen aanpakken. Bovenstaande vraagt veel docentvaardigheden. De docent is bij het werken met interessegroepen primair coachend bezig. Naast zijn coachende rol zal de docent moeten leren inschatten wanneer hij moet switchen naar zijn rol van begeleider of instructiegever om het leerlinggestuurde proces effectief te laten verlopen.

Individuele leerarrangementen

Het uitgangspunt bij individuele leerarrangementen is de leervraag van de individuele leerling. De eerder genoemde Edux kernwaarde "leren sluit aan op je authentiek zijn en draagt hieraan bij", is een belangrijke essentie. Het is voor de docent dan ook van groot belang dat hij zijn leerlingen goed kent en in staat is een goed "vraaggesprek" te voeren waarin reflectie door de leerling een belangrijke rol speelt. Anders gezegd: de rol van de docent vraagt om het stellen van de goede vragen. Vragen die de leerling uitdagen tot reflectie, experimenteren, plannen en het stellen van leervragen aan zichzelf. Het gaat niet alleen om kennisverwerving en een goed plan van aanpak, maar ook om wat het met je als leerling doet. Wat gaat je dit opleveren, wat word je zelf wijzer van de vraag die je stelt als leerling, wat voegt datgene dat je wilt gaan onderzoeken toe aan jezelf of je eigen ontwikkeling.

Individuele leervragen horen bij alle leerlingen: van een leerling die wil onderzoeken hoe karretjes in de achtbaan blijven, tot de leerling die zich afvraagt hoe een moestuintje het best kan worden aangelegd. Individuele leervragen horen dus niet alleen bij de meer begaafde leerlingen. Leervragen kunnen gestuurd opgeroepen worden door ze bijv. standaard op te nemen 'als opdracht' in het thematisch werken of in een leeratelier. Ook hier geldt dat stappenschema's of ankerpunten om een leervraag aan te pakken ondersteunend zijn om tot een succesvol resultaat te komen.

Ten slotte

Dit artikel geeft een beschrijving van het LIS-model en de keuzes die Edux heeft gemaakt. Het model biedt de mogelijkheid om als school c.q. bestuur stil te staan bij waar je in je onderwijskundige ontwikkeling staat én om met elkaar in gesprek te komen over de veranderende taken en rollen van de docenten. Edux is hierbij een goede gesprekspartner. Dit model is niet bedoeld als een lineaire ontwikkelingslijn van links naar rechts. Het is een dynamisch model waarbinnen, zoals uit de praktijk blijkt, scholen keuzes maken.

Hans Riedeman is senior adviseur Vernieuwend Leren. **Simone Schrier** is adviseur Management Consultancy. Beiden zijn werkzaam bij Edux Onderwijsadvies

Literatuur

- Competentielijst bij het nieuwe leren / W. Braat-Goderie - Roosendaal : Edux Onderwijsadviseurs, 2005 - Interne notitie
 - Kennis maken met vragen / Ton Bruining. - Breda: Avans Hogeschool, mei 2006
 - Het oude of het nieuwe leren? Een kwestie van opvattingen / Eddie Denessen - In: Basisschool Management. - jrg 20 nr 3, november 2006
 - Samenwerkend leren / S.Ebbens, E. Ettehoven, J. van Rooijen - Groningen : Wolters-Noordhoff, 1997
 - The asking mystery. A philosophical inquiry. / Michael Gelven. - University park : The Pennsylvania State University Press, 2000
 - Effectieve instructie en doelmatig klassenmanagement / S. Veenman - 4e dr.-Amsterdam, Lisse : Swets en Zeitlinger, 1993
 - Onderwijsopvattingen en hun effect voor de leerlingresultaten of de effecten van het nieuwe leren voor leerlingen nader bekeken / Kees Vernooy
In: Basisschool Management. - jrg 20, nr 3, november 2006
 - Teamonderwijs op maat / L. Wijnhoven, B. Wijnen. - Den Haag : Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2004
 - Zin in school / L.Stevens...(et al.). - Amersfoort : CPS, 2005
 - Zin in leren / Paul Beekers...(et al.). - Amersfoort : CPS, 2006
 - Leren lesgeven met het activerende directe instructiemodel / Y. Leenders - Amersfoort, CPS 2007
-